

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

- A) YÜKLEMİNE GÖRE CÜMLE ÇEŞİTLERİ
- B) ANLAMINA GÖRE CÜMLE ÇEŞİTLERİ
- C) YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLE ÇEŞİTLERİ
- D) YAPISINA GÖRE CÜMLE ÇEŞİTLERİ

A-Yüklemine Göre Cümle Çeşitleri:

1-FİİL CÜMLESİ:

Fiil cümlesi, yüklemi haber/tasarlama kipleri ve şahıs eklerinden herhangi biri ile çekimlenmiş olan cümlelerdir.

Nasıl Bulunur? Cümlenin yüklemi tespit edilir. Fiiller “-mek, -mak” mastar ekini alabilen sözcükler olduklarından cümlenin yüklemine bu mastar eklerinden uygun olanı getirilip yüklem fiil olup olmadığı tespit edilir. Ayrıca sözcükte kip eki ve şahıs eki var mı yok mu buna bakılarak da cümlenin fiil cümlesi olup olmadığını rahatlıkla görebilirsiniz.

Örnekler:

- Kardeşimle dün gizlice dışarıda yürüdüler.
Fiil: yürü(mek)
Kip eki: Görülen geçmiş zaman “dü”
Şahıs eki: 3. Çoğul şahıs eki “ler”
Sonuç: Fiil cümlesidir.

UYARI: Yüklemine göre cümle çeşitleri konusunda öğrenci arkadaşların düştükleri en büyük hata, cümlenin devrik olabileceğini unutup, cümlenin tamamını okumadan sondaki sözcüğe bakarak değerlendirme yapmalarıdır.

Örnekler:

- Yalnız kalabilirsin bu evin sessiz odalarında.
- Hiçbir şeyden korkmazdı karanlıktan korktuğu kadar.

UYARI: Fiilimsilerin yüklem olduğu cümleler fiil cümlesi değil, isim cümlesi olarak kabul edilir. Çünkü eylemsiler; fiile benzeyen, fakat fiilden isim yapma ekleri alarak artık “isim” soylu olan sözcüklerdir. Eylemsiler, ek fiil (idi, imiş, ise, dir) eklerini alarak cümlede yüklem görevini üstlenebilirler.

Örnekler:

- Annesiyle tartıştıkları tek konu, ilaçları zamanında içmeyişiydi. (İsim fiil)
- En çok yanılan, az kitap okuyup çok söz söyleyendir. (Sıfat fiil)

2-İSİM CÜMLESİ:

İsim cümlesi, isim veya isim soylu sözcüklerin “idi, imiş, ise veya dir” ek fiillerini alarak yüklem görevini üstlenmiş cümlelerdir.

Nasıl Bulunur? Tıpkı fiil cümlesinde olduğu gibi cümlenin yüklemi tespit edilir. İsimler “-mek, -mak” mastar ekini alamayan sözcükler olduklarından fiillerden bu yönüyle ayrılırlar. Yüklemi isim veya isim soylu olan sözcükte mutlaka ek fiil bulunur (Ek fiilin geniş zamanı “dir” bazen düşebilir, Ahmet çalışandır. – Ahmet çalışkan. gibi).

Yüklem isim ve isim soylu sayılan sıfat, zamir, edat, fiilimsi gibi sözcüklerden meydana geldiğinde cümle yüklemine göre “isim cümlesi” sayılmaktadır.

Örnekler:

- Seninle görüşmemizi sağlayan kişi Hasan’dır. (özel isim)
- Bu beton yığnında bize nefes veren tek şey ağaçlardı. (cins isim)
- Karşı rakip, geçen senenin en başarılı takımıymış. (topluluk ismi)
- Yıllardır üzerine titreyerek çizdiği resim buymuş. (işaret zamiri)
- Hayatımda aldığım en değerli hediye sendin. (kişi zamiri)
- O, fikirleriyle herkesi etkileyebilen biridir. (belgisiz zamir)
- Sana edebileceğim yardım buraya kadarmış. (edat)

B- Anlamına Göre Cümle Çeşitleri:

Cümleler, anlamları bakımından temelde ya olumlu ya da olumsuzdur. Bu olumlu ve olumsuz cümleler ayrıca soru, ünlem, emir, istek vb. anlamları da taşıyor olabilir.

1-OLUMLU CÜMLE:

Olumlu cümleler, yüklemde belirtilen yargının meydana geldiğini, gerçekleştiğini, olumlu yönde sonuçlandığını ya da sonuçlanacağını, söz konusu olan kavramın mevcut olduğunu ifade eden cümlelerdir. Olumlu cümlelerin yüklemde olumsuzluk eki ya da “yok, değil” gibi olumsuzluk ifade eden sözcükler genellikle yer almaz.

Örnekler:

- Bankadaki birikimi ile babasına son model bir araba aldı.
- Takip edildiğini anlayınca hızlı hızlı yürümeye başladı.
- Gelecek hafta uzun bir yolculuğa çıkacağız.
- Belediyenin açtığı çukur, ağzına kadar suyla doluydu.

NOT: Bazı cümleler, yüklemde ya da herhangi bir ögesinde olumsuzluk bildiren bir ek veya sözcük bulundurduğu halde anlamca yargının gerçekleştiğini, olumlu yönde olduğunu kasteder. Bu tip cümlelere “**biçimce olumsuz, anlamca olumlu**”, cümleler diyebiliriz. Buradaki “biçim” kelimesi, cümlenin kuruluş yönünü, yapısını, şeklini karşılamaktadır.

Örnekler:

- Boğazın manzarası hoşuma gitmedi değil. (hoşuma gitti)
- Onun arkamdan konuştuğundan haberim yok değil. (haberim var)
- Senin bu tavırlarına kızmıyor değilim. (kızıyorum)

- Hayattaki beklentilerime ulaşamayacağı mı sanıyorsun? (ulaşacağım)
- Bir de ne göreyim, Erkan malzemeleri alıp gelmemiş mi? (gelmiş)
- Anlamaz mı, ne zekidir o! (anlar)

NOT: Cümlede belirtilen durum veya davranış çirkin, rahatsız edici ya da uygunsuz bir anlama gelen sözcüklerden oluşsa bile, cümledeki yargı meydana gelmişse bu cümle olumlu bir cümledir.

Örnekler:

- Göz göre göre ona yalan söylüyorsun. (Yalan söylemek= Olumsuz bir durum ancak söyleme eylemi gerçekleştiği için cümle olumludur.)
- Bir araya geldiklerinde arkamdan konuşuyorlarmış. (arkadan konuşmak)
- Bebek beşikten düşmüş.
- Komşunun yaşlı babası dün ölmüş.(Ölmek istenmeyen bir durumdur ama burada eylem gerçekleştiği için cümle olumludur.)

2-OLUMSUZ CÜMLE:

Olumsuz cümleler, yüklemde belirtilen yargının meydana gelmediğini, gerçekleşmediğini, olumsuz yönde sonuçlandığını ya da sonuçlanacağını, sözü edilen kavramın mevcut olmadığını ifade eden cümlelerdir. Olumsuz cümlelerin yüklemde olumsuzluk bildiren “-ma, -me, -maz, -mez” eki veya “yok, değil” gibi olumsuzluk ifade eden sözcükler **genellikle yer alır**.

Örnekler:

- Herkesle aynı şeyleri düşünecek değilim.
- O çocuk sınıfta kalmadı.
- Bir daha kapıyı çalmadan içeri girmeyin.
- Aldığın kazak sıcak suda yıkanmaz.
- Bazı şeylerin önüne geçemezsiniz.

NOT: Bazı cümleler, olumsuzluk bildiren ek ya da sözcük **almadığı halde**, anlam bakımından yargının gerçekleşmediğini, gerçekleşmeyeceğini, sözü edilen kavramın bulunmadığını kasteder. Böyle cümlelere de “**biçimce olumlu, anlamca olumsuz**” cümleler denilmektedir.

Örnekler:

- Bu söylediğin de laf mı şimdi. (laf değil)
- Ne sen Leyla’sın ne de ben Mecnun. (Sen Leyla değilsin, ben de Mecnun değilim)
- Kim sever bu kadar tatsız çorabayı! (kimse sevmez)
- Verilen işleri zamanında bitireceğini mi sanıyorsunuz? (bitiremez)
- Duyduklarım karşısında artık sana nasıl güvenebilirim? (güvenemem)
- Bu soğukta kabansız dışarı çıkılır mı hiç! (çıkılmaz)
- Sorunlara çözüm bulabilecek kadar donanımlı biri ne gezer! (donanımlı biri yok)

3-SORU CÜMLEŞİ:

Soru cümleleri, merak edilen bir durumu, bilgiyi veya giderilmek istenen bir kuşku, soru anlamı olan çeşitli sözcükler yardımıyla öğrenmeyi amaçlayan; ya da bu soru sözcükleri yardımıyla bir isteği bir duyguyu anlatan cümlelerdir.

Soru cümlelerindeki soru anlamı “mi soru edatı”, “soru sıfatı”, “soru zamiri” ve “soru zarfı” ile sağlanır ve bu soru sözcükleri, cümledeki herhangi bir öğeyi bulmak için kullanılabilir.

Soru edatı= “mı, mi, mu, mü”

Soru sıfatı= “nasıl, hangi, kaç, kaçınıcı, kaçır, kaçta kaç, ne, ne kadar,”

Soru zamiri= “kim, kimi, kime, kimde, kimden,
ne, neyi, neye, neyde, neyden,
nere, nereyi, nereye, nerede, nereden
kaçı, kaçımız, kaçınız,
kimler, neler, hangisi, hangileri, hangimiz”

Soru zarfı= “nasıl, niçin, neden, niye, ne, ne zaman, ne kadar”

a-Gerçek Soru Cümlesi:

Cevap almak amacı taşıyan soru cümleleridir.

Örnekler:

- *Bu insanlar nereden geliyor? Cevap: Ankara’dan (Soru anlamı zamirle sağlanmış)*
- *İzne ayrıldıktan sonra seni aradı mı? Cevap: Aramadı*
- *Hangi yoldan gideceksiniz? Cevap: Bu yoldan (sıfat)*
- *Gizli yürütülecek olan bu görevin başına kimi getirecekler? Cevap: Onu (zamir)*
- *Listedeki gruplarda kaçır kişi yer alıyor? Cevap: Yedişer kişi (sıfat)*
- *Bozulan Adana-Ankara yolu ne zaman onarıldı? Cevap: Geçen sene (zarf)*
- *Niçin güneşte oturuyorsun? Cevap: Çünkü...*

b-Sözde Soru Cümlesi:

Kuruluşuna göre soru soruyormuş gibi görünen; ancak cümledeki soru sözcüğüne rağmen herhangi bir cevap beklemeyen, cevabı kendi içinde gizli olan soru cümleleridir. Bu cümleler, vurgu/tonlamanın da yardımıyla bir duyguyu anlatmak için kullanılır.

Örnekler:

- *Mangalı söndürdüm mü acaba? (kuşku)*
- *Bir çay daha alabilir miyim? (rica)*
- *Senin gibi bir insanı kim istemez? (şaşkınlık, övgü)*
- *Bu kadar kolay soruyu nasıl çözememişim? (üzüntü)*
- *Doğum gününü hiç unutur muyum? (kesinlik)*

- *Olayların böyle gelişebileceğini niçin düşünemedim? (pişmanlık)*
- *Hırsızlık mı? Ben mi yapmışım? (bilmezden gelme, karşı çıkma)*

UYARI: Cümlede soru sözcüğü gördüğünüzde: “Bu cümle soru cümlesidir.” demeniz sizi hataya düşürecektir. Çünkü, içinde soru sözcüğü olduğu halde gerçek veya sözde soru cümlesi özelliği taşımayan cümleler de vardır. Bu konuda ve tüm cümle çeşitleri konusunda yapılan en büyük hata, cümleyi tam okumadan karar vermektir.

Örnekler:

- *Bu değirmenin suyunun nereden geldiği anlaşıldı.*
- *Bana neden böyle davrandığını anlamıyorum.*
- *Gelir mi gelmez mi bilmem ama başı dertte değildir umarım.*

4-EMİR CÜMLESİ:

Emir cümleleri, bir eylemin yapılmasını veya yapılmamasını “buyruk, komut, talimat, ferman” şeklinde ifade eden cümlelerdir. Emir cümlelerinin yüklemi “[emir kipi](#)” ile çekimlenmiş fiilden oluşur. Ancak bazen, vurgu/tonlama yardımıyla farklı kiplere de emir anlamı yüklenebilmektedir.

Örnekler:

- *Git .*
- *Ben gelene kadar kahvaltayı hazırlasın.*
- *Kovaya su doldur ve hemen merdivenleri yıka.*
- *Saat 11'den önce evden çıkmayın.*
- *Ben gelmeden odadan çıkma.*
- *Bundan sonra arkadaşının kalbini kırmayacaksın.*

5-ÜNLEM CÜMLESİ:

Vurgu/tonlamanın en yoğun kullanıldığı cümle çeşitleridir. Ünlem cümleleri, “sevinç, üzüntü, korku, şaşkınlık, acıma, kızgınlık, hüznün, hayıflanma, coşkunluk, tehdit vb.” duyguları vurgu/tonlama ve bazı kelimelerin de yardımıyla etkili şekilde ifade etmeye yarayan cümlelerdir. Ünlem cümlelerinin sonuna ünlem işareti konulur.

Örnekler:

- *Neydi o ses öyle!*
- *Harika bir fikir geldi aklıma!*
- *Off yine başıma ağrı girdi!*
- *Hey çukura dikkat et!*
- *Eyvah abim de gelecekmış!*
- *Ne kadar da güzel bir kız bu!*